

per Belv., Lab., DBal. i els dicc. mallorquins, i és la usada pels escr. més tradicionals i excel·lents de la Renaix., en totes les accs. del mot: «és Hèesper que a l'Aurora badar sol les parpelles / ans d'aclucar les seves son ull enlluernat», *Atl.* x, 19a; «lo sol besa, aclucant-se, dels puigs la cabellera / que arrancarà, per fer-se'n molsòs coixí, la mar», *ib.* iv, 4a; «va enterbolir sa testa jovenívola / fent-li perdre lo seny, hermosa estrella / que s'acluca en la nit de la follia», *Canigó* x, 206. Així com en prosistes: «y no havent aclucat l'ull, se llevà y tornà al niu de sos amors», N. Oller (*La Papallona*, 92); «no vaig aclucar un ull d'en tota la nit», M. Genís i Aguilar (*La Reineta del Cadi*, 10); o en una natural extensió: «un fadrí de l'obrador ---, que era l'únic capaç per fer anar los dos telers, avuy per demà que ell *acluqués* los ulls», Em. Vilanova (*Esc. Barcelonines*, 15).

En llengua d'oc també aquesta família pertany a totes les èpoques. El *TdF* dona *clucà* com a mot provençal i llenguadocià en general, amb exemples en proverbis rodanesos i en el poeta J. Sicard del segle XVII, que era de Vaclusa, amb la variant *cluchà*, com és normal, en els parlars alpins i delfinesos; abunda ja en els trobadors: Guiraut de Bornelh usa una vegada *aclucar* —«la nuoch quan lo sons m'acluca» 'm'acluca els ulls' (Rayn. II, 410)— i alguna altra se *cluchar* 'aclucar els ulls adormint-se': «si bé-s someilla ni-s *clucha* / l'amors que-m farà languir» (*PSW* I, 264-5); també allà és *clucar* més freqüent que *aclucar* des dels orígens i allí sembla restar-ho fins avui, com sigui que d'aquell se'n citen encara exs. en Guiraut Riquier i en altres dos trobadors del període clàssic. De l'adjectiu *cluc* en tenim en algun altre trobador (Lantelmet d'Aigulhon, Rayn.) i en Arnau Daniel el tenim en l'ús més corrent («ac lo cor ni-ls *clucs*», *PSW*). És veritat que també hi trobem una variant excepcional en el *Donat Proensal* «*clauics*: clausis», amb un sillabeig *aü* assegurat per la rima² però sense confirmació enlloc, i aquesta forma té una explicació fàcil com a alteració deguda a la influència del verb *claire* 'tancar', natural en una llengua que tenia bastants casos de sufix adjectiu en *-uc*: *faisuc* 'feixuc', *pezuc* íd., *paoruc* 'poruc', *chazuc* 'xaruc, caduc', *belugar* ~ *bolegar* al costat de *bolir*, *gc. bilhuc*, cogn. *Mázuc*, etc. Altrament avui és la forma *clucà* la que hi segueix predominant com a verb en parlars moderns de principal importància: bearn. *clucà* «fermer les yeux (...)» (Lespy), *gc. clucà* i *cluc* (adj.) (Palay), *clucà* «fermer l'ocil» en una part dels parlars llenguadocians registrats per Sauvages, i en delfinès amb *-ch* com és d'esperar: «*cluchar*: fermer les yeux, dormir, cligner des yeux» (Martin, *Le Patois de Lallé*).

El problema de l'etimologia d'aquest mot ha estat estudiat porfidiosament i ja des d'antic, pels millors romanistes, i tots han reconegut que ací ens trobem davant certes antinòmies i indicis contradictoris, que ens deixen en roda: entre diverses pistes, cap d'elles infundada i cap d'elles satisfactòria. Comencem reportant el raonament de dos col·legues, Jud i Brüch, com

els dos que l'han investigat amb un escorcoll més crític o més minuciós. El primer article de Brüch, el 1935 (*ZRPb.* LV, 323ss. i espt. 328-30), dedicat al fr. *cligner* encara més que al nostre mot, tenia ben poc valor: les seves arbitràries combinacions tingueren, però, la virtut de provocar una instructiva refutació de Jud (*VRom.* II, 1938, 300-1): mostrant-li que una evolució de *v'l* en *gl* (> *gn*, en el fr. *cligner* i influïnt en el nostre *clucar*) no és acceptable, perquè no hi ha tal evolució en mots com *querquedula*, *ficedula*, *scindula*, *glandula*, *pendulu*, li cridà l'atenció sobre l'orientació que per a l'origen del nostre *clucar* podien dar-nos formes sinònimes com el roergat *cucà*, *clutà*, *cutà*, Poitou *clieurer*, *clewer*, *cloiter*, Loches *clisser*, piem. *cugnè*;³ afegim-hi altres formes occitanes: Clarmont d'Érau *cloucà* «fermer les yeux», i també «cligner, lorsqu'on joue aux cuquets» (Pastre), llengd. *cloucà* «fermer l'ocil» (Sauvages), i observem que ací la *ou* en lloc de *ü* traeix la influència d'un factor estrany al tipus cat. i oc. ant. *clucar*; altrament Sauvages dona encara d'altres variants *plugà*, *clugà*, *clutà* i *cugà*; i que aquest («*cugà*: fermer les yeux») és el de Pezenàs, a la costa, prop de Montpeller (Mázuc).

D'altra banda la forma castellana *cucar* no és solament de Cuenca com diu Spitzer, sinó també *cucar el ojo* «guiñar-lo» no sols a Múrcia (Ga. Soriano, p. LX) sinó també aragonesa (i Siesso l'any 1720 diu que s'usava per avisar o per fer disparar un tret a algú).⁴ En fi, des del castellà, segons Schuchardt (*Wiener Sitzber.* CCII, iv, 18), passà al bc. *kukatu* 'guinyar' («*zwinzeln*»), vora el qual hi ha un bc. *kukutu* 'amagar-se', que per la seva banda es dona la mà amb l'it. infantil *far cucù* (o *far bubù*) per 'fer por a algú' (mostrant-se-li de sobte com un «papu»). Acabava Jud la seva nota observant que el port. *choscar* i gall. *chuscar*⁵ s'han de relligar amb el bc. *kliisk* «guignant» i no vénen d'un *CLAUSICARE o *CLUSICARE com havia suggerit Brüch. La conclusió a què apuntava clarament Jud és que tot aquest grup de sinònims, tan ramificat, no té cap etimologia de llatí vulgar, sinó un valor de creació expressiva, fonosimbòlica.

En termes generals crec que hem d'acceptar la recititud d'aquestes idees.⁶ Tanmateix em cal fer-hi una objecció, que no pretén ser absoluta sinó mostrar que no satisfan del tot, per dues raons: 1.ª, que en mots com 'guinyar' o 'mirar d'amagat, de cua d'ull' (jugant a fet-i-amagar o en qualsevol moment) hi ha nocions que es presten molt a creacions fonosimbòliques diverses, del tipus tan generosament exemplificat; però menys, un mot antiquíssim en l'idioma i que expressa una noció simple i de naturalesa tan objectiva com la de cloure els ulls (amb altres de to tan serios i quasi abstracte com 'tancar-se a la raó', 'caure en abaltiment', 'morir-se', 'obcecar-se', 'oprimir', 'pondre's un astre'). 2.ª, que ja no estem davant formes de patuessos —recents, locals, pintoresques—, sinó d'un mot constant des del S. XII en un vast territori, que abraça des del Llemosí fins a Alacant i Maó. Que aquella formació expressiva hagi contribuït, i potser molt, a